

НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ РЕОРГАНІЗАЦІЇ ГОСПОДАРСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

DIRECTIONS TO IMPROVE LEGAL REGULATION OF REORGANIZATION OF ECONOMIC ORGANIZATIONS

Щербакова Н.В., д.ю.н., доцентка,
доцентка кафедри цивільного права і процесу
Донецький національний університет імені Василя Стуса

Захарченко А.М., д.ю.н., професор,
завідувач науково-дослідної лабораторії публічної безпеки громад
Донецький державний університет внутрішніх справ

Стаття присвячена питанням удосконалення правового регулювання реорганізації господарських організацій в Україні.

Зокрема, констатовано, що на сьогодні національним законодавством питання реорганізації господарських організацій частково врегульовано стосовно акціонерних товариств, товариств з обмеженою та додатковою відповідальністю, тоді як щодо решти господарських організацій ці питання або не врегульовано взагалі, або врегульовано фрагментарно.

Здійснено класифікацію нормативно-правових актів, що становлять правову основу реорганізації господарських організацій, а саме, виокремлено: (1) кодифікаційні акти та закони, які містять загальні положення про реорганізацію господарських організацій та її форми; (2) спеціальні закони; (3) підзаконні нормативно-правові акти. Водночас підзаконні нормативно-правові акти запропоновано класифікувати за сферою дії; за суб'єктом видання; за зовнішньою формою акту.

Встановлено, що правове регулювання відносин з реорганізації юридичних осіб в зарубіжних країнах забезпечується нормами: (1) виключно кодифікованих актів (цивільного та господарського/комерційного /економічного) (наприклад, Естонія, Польща); (2) цивільного кодифікованого акту та спеціальних законів (наприклад, Литва); (3) кодифікованих актів та спеціальних законів (наприклад, Молдова, Казахстан, Латвія); (4) спеціального закону про реорганізацію (наприклад, Німеччина, Швейцарія, Чехія).

Для удосконалення правового регулювання реорганізації господарських організацій в Україні запропоновано застосування інституціонального підходу – розроблення та прийняття Закону України «Про реорганізацію господарських організацій», який за структурою охоплюватиме такі розділи: (1) *загальні положення*, які застосовуватимуться щодо всіх господарських організацій (сфера дії, визначення термінів, процедура, складні реорганізаційні форми, вимоги щодо формування статутного капіталу та обрання органів управління, питання відповідальності членів ради директорів (наглядової ради), одноосібного виконавчого органу, членів колегіального виконавчого органу, керівника та інших осіб; оспорування процедури реорганізації); (2) *злиття та приєднання*, що включатиме питання регламентації договору про злиття/приєднання, ухвалення рішення про реорганізацію; особливості злиття/приєднання за участю товариств з обмеженою та додатковою відповідальністю, акціонерних товариств; (3) *поділ та виділ*, що міститиме умови договору про поділ/виділ та особливості поділу/виділу за участю товариств з обмеженою та додатковою відповідальністю, акціонерних товариств; (4) *перетворення* – регламентуватиме питання перетворення господарських організацій та особливості перетворення акціонерних товариств; (5) *прикінцеві положення*.

Ключові слова: удосконалення правового регулювання, реорганізація, суб'єкти господарювання, господарські організації, спеціальні правові норми, інституціональний підхід, законодавство.

The article focuses on the issues of improving the legal regulation of reorganization of economic organizations in Ukraine.

In particular, the author states that currently national legislation partially regulates the issues of reorganization of economic organizations in relation to joint stock companies, limited liability companies and additional liability companies, while in relation to other economic organizations these issues are either not regulated at all or are regulated in a fragmentary manner.

The authors classify the regulatory legal acts which constitute the legal basis for reorganization of economic organizations, namely: (1) codification acts and laws containing general provisions on reorganization of economic organizations and its forms; (2) special laws; (3) by-laws. At the same time, it is proposed to classify by-laws and regulations by their scope; by the subject of edition; and by the external form of the act.

It is established that the legal regulation of relations related to reorganization of legal entities in foreign countries is provided by the following provisions: (1) exclusively codified acts (civil and economic/commercial/economic) (e.g., Estonia, Poland); (2) civil codified act and special laws (e.g., Lithuania); (3) codified acts and special laws (e.g., Moldova, Kazakhstan, Latvia); (4) special law on reorganization (e.g., Germany, Switzerland, Czech Republic).

In order to improve the legal regulation of reorganization of economic organizations in Ukraine, it is proposed to apply an institutional approach - to develop and adopt the Law of Ukraine "On Reorganization of Economic Organizations", which will include the following sections: (1) *general provisions* that will apply to all economic organizations (scope, definition of terms, procedure, complex reorganization forms, requirements for the formation of authorized capital and election of management bodies, liability of members of the board of directors (supervisory board), sole executive body, members of the collegial executive body, the head and other persons; challenging the reorganization procedure); (2) *merger and accession*, which will include issues related to the regulation of merger/accession agreements, decision-making on reorganization; peculiarities of mergers/accessions involving limited liability companies, additional liability companies, and joint stock companies; (3) *division and spin-off*, which will contain the terms of the division/spin-off agreement and the specifics of division/spin-off involving limited liability companies, additional liability companies, and joint stock companies; (4) *transformation*, which will regulate the transformation of economic organizations and the specifics of the transformation of joint stock companies; (5) *final provisions*.

Key words: improvement of legal regulation, reorganization, business entities, economic organizations, special legal provisions, institutional approach, legislation.

Постановка проблеми. В умовах війни і очікуваної поствоєнної відбудови, що передбачає розвиток підприємництва і залучення іноземних інвестицій, роль держави в регулюванні економічних відносин об'єктивно потребує посилення. Створення стійких, конкурентоздатних та фінансово незалежних господарських організацій, які ефективно

здійснюють господарську діяльність, є необхідною умовою розвитку національних ринків та підвищення їх інвестиційної привабливості. Одним із ефективних заходів, який забезпечує оптимізацію системи функціонування та управління діяльністю суб'єктів господарювання є своєчасне та належне проведення реорганізації в різних її формах.

Запровадження реорганізаційних процедур суб'єктами господарювання у низці випадків сприяє зміцненню їх позицій на відповідному ринку, поглибленню та розширенню спеціалізації виробництва або його диверсифікації, зниженню виробничих витрат. Ефективність здійснення таких процесів значною мірою залежить від належного правового регулювання відносин, що складаються у цій сфері. Однак на сьогодні законодавством питання реорганізації господарських організацій лише частково врегульовано для деяких видів господарських організацій, зокрема, акціонерних товариств, товариств з обмеженою та додатковою відповідальністю (далі відповідно – АТ, ТОВ та ТДВ), тоді як для решти господарських організацій ці питання або не врегульовано взагалі, або врегульовано фрагментарно. Водночас у юридичній науці зазначені питання також не одержали достатнього опрацювання.

Наведене вище вказує на актуальність теми цієї статті.

Метою статті є обґрунтування напрямів удосконалення правового регулювання реорганізації господарських організацій.

Виклад основного матеріалу. В науковій літературі під правовим регулюванням розуміють здійснюване державою за допомогою права і сукупності правових засобів упорядкування суспільних відносин, їх юридичне закріплення, охорону і розвиток [1, с. 53]; результативний, здійснюваний за допомогою юридичних засобів нормативно-організаційний вплив на суспільні відносини з метою їх упорядкування, охорони та розвитку відповідно до суспільних потреб [2, с. 4]; здійснюваний всією системою юридичних засобів державно-владний вплив на суспільні відносини з метою їх упорядкування, закріплення, охорони та розвитку [3, с. 31]. При цьому необхідно відзначити, що правове регулювання є ефективним лише тоді, якщо ним охоплюються реальні суспільні відносини, які дійсно потребують регулятивного втручання у відповідний спосіб, мірі та формі.

На сучасному етапі неабиякий вплив на розвиток національного законодавства про реорганізацію господарських організацій мають такі обставини:

1) підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС (2014 р.) [4], яка передбачає необхідність приведення регулювання діяльності корпорацій, зокрема процесів реорганізації господарських організацій у відповідність до європейських стандартів та поступове зближення національного законодавства з правилами і рекомендаціями ЄС;

2) підготовка та розгляд проекту Закону України про особливості регулювання підприємницької діяльності окремих видів юридичних осіб та їх об'єднань у перехідний період (06.09.2021 р.) [5], який передбачає визнання Господарського кодексу України (далі – ГК України) [6] таким, що втратив чинність;

3) прийняття нової редакції Закону України «Про акціонерні товариства» (від 27.07.2022 р.) [7], яким передбачено достатньо деталізоване та оновлене регулювання питань реорганізації та її форм щодо цього виду господарських товариств (порядок, етапи, умови для кожної із форм реорганізації; права акціонерів та кредиторів; можливість оспорювання процедури реорганізації (строки)).

Отже, враховуючи головну мету правового регулювання – впорядкування, закріплення, охорону та розвиток відповідних суспільних відносин, а також окреслені нагальні обставини, які впливають на подальший розвиток та можливі шляхи удосконалення законодавства про реорганізацію господарських організацій, представляється доцільним умовне виокремлення трьох груп нормативно-правових актів з питань реорганізації господарських організацій.

Перша група включає кодифікаційні акти та закони, які містять загальні положення про реорганізацію господар-

ських організацій та її форми. До їх числа, перш за все, слід віднести ГК України (ч. 2, ч. 3, 5 ст. 40, ч. 2 ст. 45, ч. 2 ст. 53, ч. 1, 2 ст. 56, ч. 2–4 ст. 57, ч. 4 ст. 63, ч. 7 ст. 74, ч. 2 ст. 76, ч. 1 ст. 102, ч. 1 ст. 109, ч. 3, 4 ст. 124, ч. 3 ст. 212, ч. 4, 5 ст. 214, ч. 1 ст. 251, ч. 3 ст. 284, ч. 5 ст. 336); Цивільний кодекс України (ч. 4 ст. 81, ч. 1–5 ст. 104, ст. 105, ст. ст. 106–109, п. 4 ч. 1 ст. 129) [8], а також Податковий кодекс України [9] (пп. 16.1.10 п. 16.1 ст. 16; пп. 49.18.8 п. 49.18 ст. 49; пп. 78.1.7 п. 78.1 ст. 78; ст. 98; пп. 140.4.5 п. 140.4 ст. 140; абз. 2 п. 183.15, п. 183.17 ст. 183; п. 184.7 ст. 184; пп. 196.1.7 п. 196.1 ст. 196; абз. 4 п. 198.7 ст. 198; п. 200¹.3 ст. 200¹; пп. в) ч. 1 п. 209.12 ст. 209; абз. 5 пп. 291.4.3 п. 291.4 ст. 291; п. 294.5 ст. 294; пп. 295.9.3 п. 295.9 ст. 295; пп. 298.1.3 п. 298.1 ст. 298; пп. 2 п. 299.6 ст. 299; п. 43 підрозд. 4 розд. XX); закони України «Про господарські товариства» [10] (ч. 2 ст. 4, ч. 1 ст. 19, ч. 2 ст. 83), «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань» [11] (ч. 4–8 ст. 4; абз. 8 п. 20, п. 24 ч. 2 ст. 9; абз. 5 ч. 2, абз. 9 ч. 6 ст. 13; п. 7, абз. 2 п. 9, абз. 1 п. 12 ч. 1 ст. 15; абз. 1 ч. 1, п. 11 ч. 1, ч. 9, абз. 3 ч. 10, ч. 12, п. 3, 4 ч. 14 ст. 17; абз. 8 п. 2 ч. 1 ст. 25, абз. 4, 8 п. 11 ч. 1 ст. 28).

Друга група охоплює спеціальні закони, норми яких регулюють відносини з реорганізації щодо різних організаційно-правових форм та в окремих сферах діяльності; вони відображають особливості проведення реорганізації шляхом злиття, приєднання, поділу, виділу та перетворення суб'єктів, які наділені спеціальною правосуб'єктністю, та здійснюють виключно господарську діяльність. До них належать закони України «Про АТ» (ч. 3 ст. 3; п. 3 ч. 1 ст. 24; п. 23–25 ч. 2 ст. 71; п. 1) ч. 1 ст. 102; ч. 1 ст. 114; ст. ст. 115–134), «Про ТОВ та ТДВ» [12] (ч. 3, 4 ст. 11; п. 13 ч. 2 ст. 30; п. 3 ч. 2 ст. 36; ч. 1, ч. 3 ст. 48; ст. ст. 49–55), «Про банки та банківську діяльність» [13] (ч. 1 ст. 1; абз. 58 ст. 2; ч. 1 ст. 3; ч. 2 ст. 6; п. 19 ч. 7 ст. 7; п. 7 ч. 2 ст. 16; глава 5 (ст. ст. 26–29); п. 20 ч. 7 ст. 39); «Про спрощення процедур реорганізації та капіталізації банків» [14] (ст. 1; ч. 3 ст. 2; ч. 1 ст. 4); «Про страхування» [15] (розділ VIII «Реорганізація страховика» (ст. 51–52)), «Про колективне сільськогосподарське підприємство» [16] (ч. 2 ст. 4; абз. 4 ч. 2 ст. 23; ст. ст. 31–33); «Про кооперацію» [17] (абз. 14 ч. 2 ст. 8; абз. 14 ч. 2, ч. 11 ст. 15; ст. 28; абз. 16 ч. 2 ст. 33); «Про сільськогосподарську кооперацію» [18] (ч. 1, 9 ст. 6; п. 16 ч. 2 ст. 8; п. 15 ч. 2, ч. 14 ст. 16; п. 1 ч. 1, ч. 3 ст. 33); «Про фермерське господарство» [19] (п. 1 ч. 1 ст. 35; п. а ч. 1 ст. 36); «Про фінансові послуги та фінансові компанії» [20] (ст. 49) та інші.

Третя група включає підзаконні нормативно-правові акти, які прийнято різними органами для більш детального регулювання відносин із реорганізації. Ці підзаконні нормативно-правові акти можна класифікувати за різними критеріями, зокрема:

- за видами економічної діяльності, на які поширюються ці акти:

(а) для всіх сфер економічної діяльності: Порядок здійснення емісії та реєстрації випуску акцій акціонерних товариств, які створюються шляхом злиття, поділу, виділу чи перетворення або до яких здійснюється приєднання (затв. Рішенням НКЦПФР України від 09.04.2013 р. № 520 [21]);

(б) для окремих видів діяльності: Положення про особливості реорганізації банку за рішенням його власників (затв. Постановою Правління НБУ від 27.06.2008 р. № 189 [22]); Положення про добровільний вихід з ринку страховика та передачу страховиком страхового портфеля (затв. Постановою Правління НБУ від 25.12.2023 р. № 184 [23]);

- за суб'єктом видання (нормативно-правові акти НКЦПФР та НБУ);

- за зовнішньою формою акту (рішення та постанови);

- за сферою дії (загальнодержавні та локальні акти).

Зокрема, на локальному рівні наявні корпоративні акти, які затверджуються вищим органом управління конкретної господарської організації. Відносини із реорганізації частково регулюються самими суб'єктами господарювання шляхом розробки умов злиття/приєднання або умов поділу/виділу, умов перетворення та укладання відповідних договорів в залежності від форми реорганізації, які належать до індивідуально-правових актів.

Наведена класифікація свідчить про помітний прогрес, який відбувся за останні тридцять років в правовому регулюванні різних форм реорганізації господарських організацій. В той же час представлена класифікація показує, що багато аспектів реорганізації регламентовано на відомчому рівні, що привело до відсутності єдності, невиправданого дублювання, неузгодженості норм, які регулюють відносини в цій сфері. Регулювання нерідко носить фрагментарний, розрізнений характер. Багато норм, які покликані визначити модель поведінки окремих суб'єктів на певних етапах реорганізації, є відсильними.

Поряд із цим у юридичній доктрині вже давно точиться дискусія з приводу подальшого законодавчого регулювання реорганізації господарських організацій, зокрема, щодо доцільності уніфікації правових норм про реорганізацію господарських організацій в єдиному нормативно-правовому акті.

Так, О. М. Вінник вказує на те, що реорганізація, зокрема процедура її проведення, повинна регулюватися виключно на рівні закону, а не підзаконним нормативно-правовим актом НКЦПФР [24, с. 167]. Такий висновок впливає також із вимог ст. 92 Конституції України [25], оскільки реорганізація господарських організацій безпосередньо пов'язана із відносинами власності.

О. М. Скоропис зазначає, що таким законодавчим актом може бути Закон «Про реорганізацію та ліквідацію господарських товариств», ознаками якого мають стати забезпечення захисту прав акціонерів, кредиторів та третіх осіб, спрямованість на зменшення низки можливих перепон, що виникають перед господарськими товариствами під час проведення реорганізації, а також лібералізація самих процедур, пов'язаних з реорганізацією та ліквідацією господарських товариств [26, с. 8]. Зі свого боку Л. В. Мелех та К. І. Круць вказують на необхідність чіткої консолідації законодавства щодо цих питань та забезпечення комплексного законодавчого регулювання порядку припинення юридичних осіб [27, с. 104].

Крім того, висловлюються думки щодо доцільності прийняття окремо законів України «Про злиття» та «Про поглинання». Зокрема, В. О. Швець обґрунтовує необхідність належної регламентації легального рейдерства та заборони нелегального рейдерства, а також вважає виправданим розроблення спеціального кодифікованого акту – Кодексу про злиття та поглинання [28, с. 231].

Водночас в науковій літературі висловлюються і кардинально протилежні точки зору щодо цього питання. Так, на думку В. М. Савецьук, пріоритетним напрямком удосконалення правового забезпечення процесів злиття та приєднання юридичних осіб є розвиток дворівневої системи законодавства, котра повинна складатись із ЦК України та спеціального законодавства, яке визначає правовий статус юридичних осіб різних організаційно-правових форм [29, с. 32–33]. Натомість О. М. Стратюк вважає, що прийняття спеціального нормативно-правового акту про припинення підприємницьких юридичних осіб не має бути самоціллю законодавця, оскільки загромождає законодавчого масиву спеціальними законами, які б регулювали окремі процедури, що відбуваються під час управління юридичними особами, спричинить більше колізій у застосуванні законодавства та не сприятиме уніфікації правових норм в контексті регулювання функціонування підприємницьких юридичних осіб в цілому [30, с. 68].

Вернер Мерль в своїй праці, присвяченій правовому регулюванню процесів реорганізації юридичних осіб в країнах Європи, відзначає два можливих способи правового регулювання: 1) діючий на підставі спеціальних правових норм, які регулюють реорганізацію окремих видів юридичних осіб; 2) унітарний або інституціональний, який характеризується наявністю єдиного нормативного акту про реорганізацію всіх юридичних осіб [31, с. 75]. В першому випадку законодавцем береться до уваги тип юридичної особи, в другому – інституціональна процедура.

В законодавстві зарубіжних країн застосовуються різні підходи, наприклад, інституціональний – у Швейцарії регулювання відповідних питань забезпечується спеціальним Законом «Про злиття, поділ, перетворення і передачу майна» (*Bundesgesetz Fusion, Spaltung, Umwandlung und Fusionsgesetz, FusG* від 3 жовтня 2003 р.). Швейцарський Закон, крім загальних положень, містить спеціальні положення про злиття: а) установ; б) пенсійних фондів; в) юридичних осіб публічного права [29, с. 74]. На цей час в Німеччині теж переважає інституційний підхід та діє єдиний Закон про реорганізацію, прийнятий у 1994 році [32, с. 64].

В Чехії відносини реорганізації регулюються Цивільним кодексом (*Civil Code of the Czech Republic (Act No. 89/2012) [33]*) і Законом «Про реорганізацію торгових товариств і кооперативів» (*the Act on Transformations of Companies and Cooperatives (Act No. 125/2008 Coll) [34]*). У Цивільному кодексі містяться загальні положення, що регулюють реорганізацію і ліквідацію юридичних осіб, а також положення, що визначають особливості реорганізації окремих організаційно-правових форм юридичних осіб: корпорацій (асоціацій), фондів та установ (Sections 173–209). Законом регулюється порядок реорганізації комерційних юридичних осіб [35, с. 90].

У Польщі правові засади реорганізації і трансформації торговельних товариств визначено Розділом IV Кодексу торговельних товариств Польщі [36, с. 145].

В законодавстві держав Балтії (Естонія, Латвія, Литва) застосовується також поєднаний спосіб правового регулювання реорганізації¹: діють загальні правові норми (закріплені у цивільних кодексах) та спеціальні норми, закріплені у законах стосовно окремих юридичних осіб. Зокрема, відповідно до ст. 47 Цивільного кодексу Естонії [37] злиття, поділ, перетворення допускаються тільки в порядку встановленому Законом. Такий порядок встановлюється Комерційним кодексом Естонії [38], в якому передбачається, що форми злиття, приєднання та перетворення можуть бути застосовані щодо таких організаційно-правових форм, як повне товариство (ч. 3 ст. 103), командитне товариство (ч. 3 ст. 106), ТОВ та ТДВ (ч. 1 ст. 217); АТ (ч. 1 ст. 380). Також у Комерційному кодексі цим відносинам присвячено окрему частину 9 «Злиття, поділ, перетворення», яка складається із окремих глав, що детально регламентують процеси злиття (глава 31 «Злиття» (ст. ст. 391–433⁹)), поділу (глава 32 «Поділ» (ст. ст. 434–477)) та перетворення (глава 33 «Перетворення» (ст. ст. 478–504)), з окремим акцентуванням уваги на різних видах організаційно-правових форм, залучених в ці процеси.

Відповідно до ст. 2.95 Цивільного кодексу Литви [39] встановлюється, що юридичні особи припиняють свою діяльність шляхом ліквідації чи реорганізації; реорганізація припиняє юридичну особу без процедури ліквідації. Юридичні особи можуть бути реорганізовані шляхом злиття та поділу (ч. 1 ст. 297). Злиття розрізняють двох видів, а саме: об'єднання – злиття двох чи більше юридич-

¹ Слід відзначити, що серед держав Балтії термін «реорганізація» вживається тільки в законодавстві Латвії. В законодавстві Естонії та Литви зазначаються форми реорганізації – злиття, поділ та перетворення без застосування самого терміну «реорганізація».

них осіб в нову створену юридичну особу, яка стає правонаступником всіх прав та обов'язків реорганізованої юридичної особи (ч. 4 ст. 297) та приєднання – це злиття однієї або більше юридичних осіб з іншою юридичною особою, яка стає правонаступником всіх прав та обов'язків реорганізованої юридичної особи (ч. 3 ст. 297). Серед можливих форм розукрупнення бізнесу виокремлюють виділ та поділ (має інкорпоративуватися на дві чи більше юридичні особи, які стають правонаступниками відповідної частини прав та обов'язків реорганізованої юридичної особи – ч. 5, 7 ст. 297). Крім того, передбачається заборона щодо реорганізації юридичних осіб різних організаційно-правових форм, а саме встановлюється, що тільки юридичні особи однієї і тієї самої форми можуть брати участь в реорганізаційній процедурі за винятком поправок, передбачених законами, що регулюють індивідуальні правові форми юридичних осіб (ч. 1 ст. 298). Отже, спеціальні умови реорганізації та їх оцінка, детальна регламентація порядку захисту прав кредиторів юридичних осіб під час реорганізації, визнання реорганізації недійсною, а також окремі питання щодо проведення спрощеної реорганізації юридичних осіб (ст. ст. 2.99–2.103) регламентуються кодифікованим актом – Цивільним кодексом Литви. Водночас спеціальними законами передбачено особливості проведення реорганізації окремих організаційно-правових форм. Зокрема, такими є закони «Про АТ» [40] (від 13.07.2000 р. № VIII-1835) (глава 7 «Реорганізація товариства» (ст. ст. 63–74)); «Про невеликі товариства» [41] (від 29.06.2012 р. № XI – 2159) (ст. ст. 27–29).

В Латвії загальні норми щодо процедури реорганізації комерційних товариств закріплено не Цивільним Законом [42] (як, зазвичай, це притаманно державам, в яких існують одночасно і Цивільний, і Комерційний/Підприємницький кодекси/закони), а Комерційним Законом Латвії [43] – частина С «Реорганізація комерційних товариств», яка складається з трьох розділів: «Загальні положення реорганізації комерційних товариств» (ст. ст. 334–337 – розділ XV), «Порядок реорганізації» (ст. ст. ст. 338–353 – розділ XVI) та «Особливі правила окремих видів реорганізації» (ст. ст. 354–387 – розділ XVII). Спеціальними ж законами передбачаються особливі правила проведення реорганізації для окремих організаційно-правових форм. Наприклад, Закон Латвії «Про кооперативні товариства» [44] (від 12.04.2018 р.) містить цілий розділ VIII «Реорганізація», присвячений питанням форм реорганізації (ст. ст. 86, 87), різновидам кожної з форм реорганізації (ст. ст. 87–89), договору про реорганізацію та його умовам (ст. 90), проспекту реорганізації, перевірці ревізором та його звіту (ст. ст. 91–93), порядку прийняття рішення про реорганізацію (ст. ст. 95, 96), окремим питанням захисту прав кредиторів (ст. 97), а також регламентуванню положень щодо оскарження рішення про реорганізацію (ст. 98), відповідальності товариств та членів правління й ради товариств, які задіяні в процесі реорганізації (ст. ст. 103, 104); порядку заснування шляхом злиття товариств (ст. 106), порядку заснування шляхом поділу товариства (ст. 107), порядку заснування шляхом перетворення товариства (ст. 108).

В законодавстві Казахстану та законодавстві Молдови врегулювання відносин з реорганізації юридичних осіб, навпаки, здійснюється за таким принципом: загальні положення передбачено Цивільним кодексом (тоді як Підприємницький кодекс містить відсилання до спеціального законодавства), а спеціальними законами врегульовано особливості щодо форм реорганізації (злиття, приєднання, поділ, виділ, перетворення) з акцентуванням уваги на різні організаційно-правові форми.

Так, відповідно до ч. 1 ст. 53 Підприємницького кодексу Казахстану [45] реорганізація юридичної особи, яка є суб'єктом підприємницької діяльності, здійснюється відповідно до Цивільного кодексу Республіки Казахстан [46] з урахуванням особливостей, встановлених Під-

приємницьким кодексом та законами. В свою чергу ЦК Казахстану врегульовує відносини з реорганізації юридичних осіб, передбачаючи її форми (злиття, приєднання, поділ, виділ, перетворення) (ст. 45); особливості правонаступництва під час реорганізації з врахуванням її форм (ст. 46); вимоги щодо передаточного акту та розподільного балансу (ст. 47); гарантії прав кредиторів юридичної особи (ст. 48). Питання реорганізації конкретних видів організаційно-правових форм врегульовано відповідними нормами спеціальних законів, як то, наприклад, закони Казахстану «Про АТ» [47], «Про ТОВ та ТДВ» [48], «Про виробничий кооператив» [49].

В законодавстві Молдови регламентування процедури реорганізації юридичних осіб в достатній мірі забезпечено загальними нормами Цивільного кодексу Республіки Молдова [50] – § 3 «Реорганізація та ліквідація юридичної особи», в якому зазначається, що реорганізація юридичної особи здійснюється шляхом об'єднання (злиття та приєднання), шляхом дроблення (поділ та виділ), а також шляхом перетворення (ч. 1 ст. 204). Крім того, передбачені положення щодо процедури кожної форми реорганізації (ст. ст. 208, 214, 222); правонаступництва (ст. 205); передавального акту та розподільного балансу (ст. 206); проєкту договору про об'єднання (ст. 209)/дроблення (ст. 215) та рішення про об'єднання (ст. 210); гарантії прав кредиторів (ст. 207); недійсності об'єднання чи дроблення (ст. 220), а також питання відповідальності виконавчого та наглядового органу (ст. 221). Поряд із цим прийняті спеціальні закони Республіки Молдова детально регламентують здійснення процедури реорганізації в різних організаційно-правових формах. Зокрема, це стосується законів «Про підприємництво та підприємства» [51] (ст. 32 «Реорганізація підприємства», ст. 33 «Гарантії прав кредиторів під час реорганізації»); «Про АТ» [52] (гл. 19 «Реорганізація АТ» (ст. ст. 93–97)); «Про підприємницькі кооперативи» [53] (гл. XIV «Реорганізація та ліквідація»); «Про виробничі кооперативи» [54] (гл. IX «Реорганізація та ліквідація кооперативу»).

Отже, враховуючи проаналізовані вище положення, в законодавстві зарубіжних країн можна виокремити, принаймні, чотири підходи щодо врегулювання відносин з реорганізації юридичних осіб. А саме, таке регулювання забезпечується нормами:

1) виключно кодифікованих актів (Цивільним кодексом передбачено загальні положення про реорганізацію юридичних осіб та/або Комерційним/Підприємницьким кодексом/Кодексом Торговельних товариств – спеціальні положення процедури реорганізації юридичних осіб та окремих її форм) (наприклад, Естонія, Польща);

2) цивільного кодифікованого акту (Цивільним кодексом передбачено загальні положення про реорганізацію юридичних осіб) та спеціальних законів, які закріплюють окремі положення щодо процедури реорганізації в залежності від її форм та організаційно-правової форми юридичної особи (наприклад, Литва);

3) кодифікованих актів (Цивільним кодексом та Господарським/Підприємницьким кодексом/Комерційним Законом передбачено загальні положення) та спеціальних законів, якими запроваджується детальне регулювання порядку проведення реорганізації, її форм для конкретних організаційно-правових форм (наприклад, Молдова, Казахстан, Латвія);

4) спеціального закону про реорганізацію, яким регламентовано виключно процедуру реорганізації, окремі особливості в залежності від форми реорганізації та виду організаційно-правової форми юридичної особи (наприклад, Німеччина, Швейцарія, Чехія).

Втім, переважає все ж таки підхід до регулювання реорганізаційних відносин за таким принципом: загальні положення про реорганізацію – в кодифікованих актах (Цивільний кодекс та/чи Господарський кодекс/Підприєм-

ницький кодекс) та спеціальні положення (форми реорганізації, особливості правонаступництва, процедура реорганізації із конкретизацією етапів, механізм захисту прав кредиторів, учасників (акціонерів), оспорювання реорганізації, тощо) – в спеціальних законах, які регламентують правовий статус окремих організаційно-правових форм (АТ, ТОВ та ТДВ, виробничих кооперативів, сільськогосподарських товариств, тощо).

З метою гармонізації та уніфікації законодавства України з європейськими стандартами та правилами, приведення у відповідність до законодавства ЄС національного законодавства в частині реорганізації та ліквідації товариств Міністерством юстиції України відстоюється та пропонується розробка проекту та прийняття Закону України «Про реорганізацію та ліквідацію юридичних осіб» [55, с. 80–81].

З огляду на це, а також беручи до уваги низку особливостей реорганізації юридичних осіб, які здійснюють господарську діяльність (є господарськими організаціями), вбачається, що із розвитком різновидів організаційно-правових форм, корпоративних та реорганізаційних відносин, перспективне законодавство може бути сформовано на основі обрання інституціонального підходу – прийняття спеціального закону про реорганізацію господарських організацій. Розроблення такого закону дасть змогу систематизувати норми чинного законодавства України з питань проведення реорганізації господарських організацій в залежності від форм реорганізації та видів організаційно-правових форм, виключити протиріччя, сприятиме формуванню одноманітної практики з цих питань.

На основі проведеного дослідження можна зробити такі узагальнюючі **висновки**:

Правове регулювання відносин з реорганізації юридичних осіб в зарубіжних країнах забезпечується нормами: (1) виключно кодифікованих актів (цивільного та господарського/комерційного /економічного); (2) цивільного кодифікованого акту та спеціальних законів (3) кодифікованих актів та спеціальних законів; (4) спеціального закону про реорганізацію.

З метою гармонізації та уніфікації законодавства України із відповідним законодавством ЄС пропонується розроблення та прийняття Закону України «Про реорганізацію господарських організацій», який за структурою може охоплювати такі розділи: (1) *загальні положення*, які застосовуватимуться щодо всіх господарських організацій (сфера дії, визначення термінів, процедура, складні реорганізаційні форми, вимоги щодо формування статутного капіталу та обрання органів управління, питання відповідальності членів ради директорів (наглядової ради), одноосібного виконавчого органу, членів колегіального виконавчого органу, керівника та інших осіб; оспорювання процедури реорганізації); (2) *злиття та приєднання*, що включатиме питання регламентації договору про злиття/приєднання, ухвалення рішення про реорганізацію; особливості злиття/приєднання за участю ТОВ, ТДВ, АТ; (3) *поділ та виділ*, що міститиме умови договору про поділ/виділ та особливості поділу/виділу за участі ТОВ, ТДВ, АТ; (4) *перетворення* – регламентуватиме питання перетворення господарських організацій та особливості перетворення АТ; (5) *прикінцеві положення*.

ЛІТЕРАТУРА

1. Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави. Навч. посібник. Вид. 9-е, зі змінами. Львів : Край, 2007. 192 с.
2. Околіта С. В. Справедливість та законність як принципи державно-правового регулювання : дис. ...канд. наук : держ. упр : 25.00.02 / Українська Академія держ. управління при Президентові України. К., 2000. 178 с.
3. Мельник О. М. Правове регулювання та шляхи підвищення його ефективності : дис. ...канд. юрид. наук : 12.00.01 / НАН України; Інститут держави і права ім. В. М. Корецького. К., 2004. 208 с.
4. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони (ратиф. із заявою Законом № 1678-VII від 16.09.2014 р.). *Офіційний вісник України*. 2014. № 75. Ст. 2125.
5. Про прийняття за основу проекту Закону України про особливості регулювання підприємницької діяльності окремих видів юридичних осіб та їх об'єднань у перехідний період : Постанова Верховної Ради від 12 січня 2023 року № 2870-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2870-20#Text> (дата звернення 02.02.2023).
6. Господарський кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 року № 436-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 18. Ст. 144.
7. Про акціонерні товариства : Закон України від 27 липня 2022 року № 2465-IX. *Офіційний вісник України*. 2022. № 68. Ст. 4066.
8. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 року. *Офіційний вісник України*. 2003. № 11. Ст. 461.
9. Податковий кодекс України: Закон України від 2 грудня 2010 року № 2755-VI 2011. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 13-14, № 15-16, № 17. Ст.112.
10. Про господарські товариства : Закон України від 19 вересня 1991 року № 1576-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 49. Ст. 682.
11. Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань : Закон України від 15 травня 2003 року № 755-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 31. Ст. 263.
12. Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю : Закон України від 6 лютого 2018 року № 2275-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 13. Ст.69.
13. Про банки і банківську діяльність : Закон України від 7 грудня 2000 року № 2121-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 5. Ст. 30.
14. Про спрощення процедур реорганізації та капіталізації банків : Закон України від 23 березня 2017 року № 1985-VIII *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 21. Ст. 241.
15. Про страхування : Закон України від 18 листопада 2021 року № 1909-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2023. № 12-13. Ст. 28.
16. Про колективне сільськогосподарське підприємство : Закон України від 14 лютого 1992 року № 2114-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 20. Ст. 272.
17. Про кооперацію : Закон України від 10 липня 2003 року № 1087-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 5. Ст. 35.
18. Про сільськогосподарську кооперацію : Закон України від 21 липня 2020 року № 819-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2020. № 52. Ст. 497.
19. Про фермерське господарство : Закон України від 19 червня 2003 року № 973-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 45. Ст. 363.
20. Про фінансові послуги та фінансові компанії : Закон України від 14 грудня 2021 року № 1953-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2023. № 3-4. Ст. 10.
21. Порядок здійснення емісії та реєстрації випуску акцій акціонерних товариств, які створюються шляхом злиття, поділу, виділу чи перетворення або до яких здійснюється приєднання від 09.04.2013 р. № 520: Рішення НКЦПФР України. *Офіційний вісник України*. 2013. № 41. Ст. 1493.
22. Положення про особливості реорганізації банку за рішенням його власників від 27.06.2008 р. № 189: Постанова НБУ. *Офіційний вісник України*. 2008. № 70. Ст. 2367.

23. Положення про добровільний вихід з ринку страховика та передачу страховиком страхового портфеля : затв. Постановою Правління Національного банку України від 25.12.2023 р. № 184. *Офіційний вісник України*. 2024. № 11. Ст. 731.
24. Вінник О. М. Публічні та приватні інтереси в господарських товариствах. Проблеми правового забезпечення. К. : Атіка, 2003. 351 с.
25. Конституція України: Закон України, прийнятий на 5-й сесії Верховної Ради України від 28 червня 1996 року. 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
26. Скоропис О. М. Цивільно-правове регулювання ліквідації юридичних осіб : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Акад. прав. наук України, НДІ приват. права і підприємництва. К., 2010. 210 с.
27. Мелех Л. В., Круць К. І. Проблематика правового регулювання корпоративних правовідносин: перспективи використання законодавчого досвіду Європейського Союзу в правовому полі України. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2016. № 1. С. 102–108.
28. Швець В. О. Створення законодавства про злиття та поглинання та пропозиції на поглинання в Україні за європейським зразком. *Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету*. Сер. Юриспруденція. 2014. № 10-1. Том 1. С. 230–232.
29. Саветчук В. М. Правове регулювання злиття та приєднання юридичних осіб за правом України та Європейського Союзу : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Навчально-науковий юридичний інститут, Державний вищий навчальний заклад «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника». Івано-Франківськ, 2018. 207 с.
30. Стратюк О. М. Цивільно-правове регулювання припинення підприємницьких юридичних осіб : дис. на здоб. ступ. філософії права за спеціальністю 081 «Право». Івано-Франківськ : Державний вищий навчальний заклад «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», 2021. 232 с.
31. Щербак Н. В. Правове регулювання злиття та приєднання господарських товариств: монографія. Донецьк : Вебер, 2007. 258 с.
32. Beinert D. Corporate Acquisitions and Mergers in Germany. Third Edition. 2000. 238 p.
33. Czech Republic: Law 89/2012, the Civil Code of the Czech Republic. URL: <https://www.refworld.org/legal/legislation/natlegbod/2012/en/122919> (Last accessed: 11.12.2024).
34. Czech Republic: the Act on Transformations of Companies and Cooperatives (Act No. 125/2008 Coll). URL: <https://www.global-regulation.com/translation/czech-republic/514334/changing-the-law-on-transformation-of-business-companies-and-cooperatives.html> (Last accessed: 11.12.2024).
35. Nacova Tereza, Matous Michal. Expert Analysis Chapters. Chapter 13. Czech Republic. *International Comparative Legal Guides. Mergers & Acquisitions*. 2022. 16th edition. P. 90–97. URL: https://www.wolfftheiss.com/app/uploads/2022/03/MA22_Chapter_13_Czech_Republic.pdf (Last accessed: 02.12.2024).
36. Корпоративне право Польщі та України : монографія. Васильєва В. А., Ковалишин О. Р., Гербет Анджей [та ін.]; за ред. проф. В. А. Васильєвої. Івано-Франківськ, 2016. 375 с.
37. Цивільний кодекс Естонії від 27.03.2002 р. (з відповідними змінами та доповненнями на 01.02.2023 р.). URL: <https://www.juristaitab.ee/sites/www.juristaitab.ee/files/elfinder/ru-seadused/2001.02.2023.pdf> (дата звернення: 23.11.2024).
38. Комерційний кодекс Естонії від 15.02.1995 р. (з відповідними змінами та доповненнями на 01.07.2022 р.). URL: <https://www.juristaitab.ee/sites/www.juristaitab.ee/files/elfinder/ru-seadused/2001.07.2022.pdf> (дата звернення 23.11.2024).
39. Цивільний кодекс Литви від 18.06.2000 р. (вступив у дію з 01.07.2001 р.) Civil Code of the Republic of Lithuania. URL: https://e-seimas.lrs.lt/rs/legalact/TAD/TAIS.245495/format/MSO2010_DOCX/ (дата звернення 23.11.2024).
40. Закон Литви «Про акціонерні товариства» від 13.07.2000 р. № VIII-1835. URL: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalActPrint/lt?jfwid=7cihrgzbv&documentId=TAIS.111441&category=TAD> (дата звернення 23.11.2024).
41. Закон Литви «Про невеликі товариства» від 29.06.2012 р. № XI-2159. URL: <https://www.ilo.org/dyn/natlex/docs/ELECTRONIC/94759/111308/F115352982/LTU94759.pdf> (дата звернення 23.11.2024).
42. Цивільний Закон Латвії від 28.01.1937 р. (з відповідними змінами та доповненнями). URL: <https://www.inlatplus.lv/wp-content/uploads/2019/11/%D0%93%D1%80%D0%B0%D0%B6%D0%B4%D0%B0%D0%BD%D1%81%D0%BA%D0%B8%D0%B9-%D0%B7%D0%B0%D0%BA%D0%BE%D0%BD.pdf> (дата звернення 23.11.2024).
43. Комерційний Закон Латвії від 04.05.2000 р. (з відповідними змінами та доповненнями в ред. від 29.12.2020 р.). URL: <https://www.baltikon.lv/taxes/kommercheskij-zakon/> (дата звернення 23.11.2024).
44. Закон Латвії «Про кооперативні товариства» від 12.04.2018 р. (з відповідними та доповненнями в ред. від 30.05.2019 р.). URL: <https://lawyer-khroulev.com/wp-content/uploads/2019/09/Zakon-Latvii-o-kooperativnih-obschestvah.pdf> (дата звернення 23.11.2024).
45. Підприємницький кодекс Казахстану від 29.10.2015 р. № 375-V. (із відповідними змінами та доповненнями в ред. від 28.02.2023 р.). URL: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=38259854 (дата звернення 23.11.2024).
46. Цивільний кодекс Казахстану від 27.12.1994 р. (з відповідними змінами та доповнення в ред. від 24.11.2022 р.). URL: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=1006061 (дата звернення: 07.12.2024).
47. Закон Казахстану «Про акціонерні товариства» від 13.05.2003 р. № 415-II. (з відповідними змінами та доповненнями в ред. від 24.11.2021 р.). URL: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=1039594 (дата звернення 23.02.2023).
48. Закон Казахстану «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідністю» від 28.04.1998. № 220-I (з відповідними змінами та доповненнями в ред. від 24.11.2021 р.). URL: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=1009179&pos=5;-106#pos=5;-106 (дата звернення 23.11.2024).
49. Закон Казахстану «Про виробничий кооператив» від 05.10.1995 р. № 2486 (з відповідними змінами та доповненнями в ред. від 24.11.2021 р.). URL: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=1003955 (дата звернення 23.11.2024).
50. Цивільний кодекс Республіки Молдова від 06.06.2002 р. № 1107. (із відповідними змінами та доповненнями в ред. від 26.11.2020 р.). URL: https://lege.md/ru/download_act/grazhdanskiy_kodeks (дата звернення 23.11.2024).
51. Закон Республіка Молдова «Про підприємництво та підприємства» від 03.01.1992 р. (з відповідними змінами та доповненнями) https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=17145&lang=ru (дата звернення 23.11.2024).
52. Закон Республіка Молдова «Про акціонерні товариства» від 02.04.1997 р. № 1134-XIII (з відповідними змінами та доповненнями). URL: http://old.cnpf.md/file/BazaNormativa/acte_legis_normat/Valori_Mobiliare/LEGEA%20SA%20ru.pdf (дата звернення: 23.11.2024).
53. Закон Республіка Молдова «Про підприємницькі кооперативи» від 12.04.2001 р. № 73 (з відповідними змінами та доповненнями). URL: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=110496&lang=ru (дата звернення: 23.11.2024).
54. Закон Республіка Молдова «Про виробничі кооперативи» від 25.04.1992 р. № 2002. URL: https://lege.md/ru/download_act/o_proizvodstvennyih_kooperativah (дата звернення: 23.11.2024).
55. Право компанії: порівняльно-правове дослідження відповідності законодавства України Acquis Communautaire Європейського Союзу. Київ : Держ. департамент з питань адаптації зак-ва, 2009. 82 с.